

Hatalom a „primitív” társadalomban (avagy a vad harcok nyomorúsága)

Pierre Clastres: *Az erőszak archeológiája*. Budapest: Qadmon. 2015. 176 p.

1. Az etnológia tudástörténete közismerten sűrűn vállalta ismeretlen népek felfedezésének, olykor megtérítésének, de gyakorta inkább csak mentális vagy gazdasági-szociális gyarmatosításának reá háruló szerepét. Bővebb lajstrom nélkül is fölidézhető, hogy a legtöbbször tették ezt önkéntes kíváncsiság vagy terepkutatási támogatás mellett és attól függetlenül is. A gazdasági, erőforrás-gazdálkodási, haszonlesési célok és oksági viszonyok között viszonylag gyakori volt az is, hogy az euroamerikai kultúrkör, világkép és megváltástudat okkal-móddal kiegészült a tradicionális hübrisszel, a „magunkat tartjuk a legtöbbre” gőgjével és eltipró erejével, no meg a történet szemlélet leleményes átigazításaival, a törzsfelföldés magasabb pozícióiba kerülés szimbolikus óhajával is. A „mással való találkozás” öröme és kegyetlensége csupán táperőt kapott a fejlődéstudat, a természet legyőzésének célrendszere, s még a többé-kevésbé felvilágosult civilizáció-képzetek komplex felfogásmódjaitól is. Rövidebben kifejezve: az emberiség és emberség meghatározása többé-kevésbé egykorú az Ember önmeghatározásával mint kísérlettel. Az emberlét „abszolútuma” vagy önmagában vett „tökéletessége”, társas lény mivolta és kooperációra képes hajlandóságai nem csupán az ember és természet kapcsolatrend egyensúlyos részei, hanem tagolt összképek is lettek a felvilágosodást követő újkori hódítások folyamán.
2. Az Emberen túl persze mindenkor ott voltak a szemhatáron a család, a törzs, a nemzet, a beláthatóan lakott tér kisebb univerzumai is, melyek egyúttal a társas viszonyok, rokonságok, szomszédságok, kapcsolathálóok egész hatalmas rendjét/rendszerét formálták. Ezek rendszerző „tagolásába” kapcsolódik be a társas lét makro-rendszereinek (emberiség, összlakosság, élővilág, „társadalmak”) összefüggés-tartománya is, s a 18-19. századi modellek formájában, mint legfőbb entitás, szervező erő és felügyeleti intézmény az Állam maga is. Idővel pedig, a 20. század során az ember tanulmányozása az ősök létformáinak összefüggés-rendszere értelmében számos kísérlettel szolgálta a mélyebb, árnyaltabb megértést, miközben a folkloristáktól és utazóktól érdemi módon elkülönülő kultúrakutató antropológusok immár nemcsak a makro-univerzumokat, hanem a kis terekben zajló nagy jelentőségű változásokat is mérlekedni, belátni lettek képesek – részint már egyértelműen államiasított körülmények, részben meg az állam-alatti szintű szerveződésmódok tanulmányozásai révén.
3. Efféle felvezetés egyre több- és többfelé ágazhatna, ha egyfelől nem konkrét tudásterület, sőt tényleges szakmunka volna előttem. Ezért hát körvonalak közötti térben most nem indulok nyomába a makropolitikai, mezo- és mikropolitikai világoknak, mert e föltételezett feloszthatósággal már úgy kellene számolnom, mintha közmegegyezélesen tudni kéne bánnunk egyúttal a „politikai” jelzővel, fogalommal, tartalommal is. Pedig ez (is) épp olyan, aminek az ókori fogalomkeresések óta sem alakult ki egynemű és egyértelmű definíciója, vagyis politika minden is, meg egzakt erőgyakorlás mikrolokális helyszíne is, világméretű összefüggések és családon belüli erőviszonyok terepei egyaránt. Az általánosító, „univerzális” összefüggéseket és egyetemleges ismereteket fölmutató tudományoskodásnál mindenestre jobb kondíciók között találjuk a törzsi kultúrák kutatóit, elemzési elveit, s ekképp az etnológiai, szociálanropológiai, valláshistória vagy akár szokáskutatási tudásterületeket, így az alábbiakban inkább ezekre leszek tekintettel, nem pedig a történelmi kiterjedésű körvonalakra.
4. Egy nemrég megjelent, konkrét opuszhoz közelítve, annyiban mégis szükségesnek látszott a fenti kontextus jelzése, hogy a fölülről-kívülről „befelé” közelítés, a „vad társadalmak” civilizációtörténelmi besorolása nem kevésbé kihívó kérdése a terepkutatásra vállalkozó antropológusoknak. Pierre Clastres munkája, *Az erőszak archeológiája*, mely viszonylag ismeretlen minálunk, már keletkezéstörténetét tekintve is megjárta ezt az episztemológiai kényszerutat, követte

a megismerés, belátás és átfogalmazás folyamatában azokat a mérföldeket, melyeket az etnológusok még előtte kiméricskéltek és megjelöltek. Kézenfekvő bölcséleti és gondolkodástörténeti hagyományok szerint a „nemes vadember” léte állt a megismerés egyik oldalán, s vele átellenben a „leghidegebb szörnnyeteg”, a mindenkori Állam, melyről épp előző kutatásai során állapította meg Clastres, hogy a „primitív” közösségek egyedei vagy az államisodott intézményrendszerek alkotják a világ szerveződésének főbb pólusait. Előbbiek – még ha olykor „vadak” is – a maguk civilizáltságát, vagyis évszázados-évezredes létmódját a történelem tanúsága szerint csakis akkor lehettek képesek megvédeni az utóbbi elnyomásától, ha megerősítették opozíciós álláspontjukat, s a „társadalom az állam ellen” folytatott küzdelmében folyamatosan a totális szabadság pártján maradtak meg – jobbára „eredendő közösségi” vagy származásközösségi mi voltukban. Ennek részeként a „primitív jog” klasszikus szakirodalma is részben elvitatja a tekintély nyugati értelemben vett, és kizárólagos igazság(osság)ot, jogosultságot önmagára osztó szerepkörét, mely küzdelemben „a történelem nélküli népek történelme” válik (sokszor etnikai alapú) ellenállás fő stratégiájává. Ám ez okból vitathatóvá válik mind az evolúciós érvelések fejlődési céljait beteljesítő állam is, főképp ha vele szemben a kényszerhatalom és parancsolás, gyarmatosítás és megváltó befolyás ellen tiltakozó természeti népek életvilága áll, mind pedig az a bármikor-bárholy hatalom, amely nem rest a maga erőszak-monopóliumát nem a közös emberi értékek védelmében, hanem épp bizonyos érdekek mentén (akár más hasonlók megsemmisítése árán is) kierősködni.

5. Valamiféle vállalhatatlan egyszerűsítéssel talán ekképpen lehetne összefoglalóan utalni Pierre Clastres fő művére (Clastres 1974), mely nemcsak az egyetemes etnológia tudásterületének egyik alapműve, hanem sajnos magyarul nem hozzáférhető szakmunka, s épp ezért a szerzőtől végre megjelent tanulmány-válogatás mindenekelőtt hiánypótló, de ezenfelül a kulturális antropológia egyik rokon tudományterületén, a politikai antropológián belül is roppant jelentőségű. E tanulmány-válogatás, *Az erőszak archeológiája* az 1977-ben korán, fiatalon elhunyt szerző posztumusz gyűjteményéből való (Clastres 1980) talán legfontosabb korszakos írásokból áll össze (a tucatnyi írásból hatot kiválogatva). Clastres etnológiai (szaktudományi) rangja jószorival ismeretlen a magyar hivatkozásokból, recepciója a legcsekélyebb mértékben sem kimutatható az antropológiai térfélen, holott biztos helye van nemcsak a politikai antropológia területén (még hozzá az alapirodalmak szintjén!), hanem a francia etnológiában is. Ha lehet itt „körvonalazni”, egyfelől ott áll a Levi-Strauss híveinek és tanítványainak körében, azután az őt meghaladó-túlfutó követők körében nemzedéki alapon, emellett a vitathatatlan dél-amerikanista terepkutatók rangos képviselői között, s nem utolsósorban a kissé anarchista, antietatista és antisztálinista francia baloldali szervezet (meg folyóirat), a *Socialisme ou Barbarie*, majd a *Libre* orgánus létrehozásához és társadalomtudományi kutatóköréhez besorolhatósága is emlékezetessé teszi.¹
6. Az 1934-ben született párizsi kutató terepkutatásai közben megérlelődött értékrendjében valahol az emberi sors, az egzisztenciális és morális szabadságeszmény főképp a társadalom finom szövetében meglévő egyenlőség-elv megtalálása volt és maradt a hangsúlyos szempont, már anarchistának is inkább tematikája és „a történelem nélküli népek” kutatójaként megszerzett elismertsége kapcsán titulálták. Az államiságra, a fejlődés-elméletekre és e „megrekedt”, csakis szolid önellátásra berendezkedő indián társadalmak kapcsán fejtette ki munkásságát, mely durva egyszerűsítéssel a mindennemű tekintélyelv elfogadása/elismerése ellen szólóan, a termelő egyének csoportszintű létformáinak fölértékelésében, az „önigazgató” társadalom kibontakozásában mutatkozik korszakosnak és egyedinek is.²
7. S még mielőtt a finnyás olvasó azonnal továbblapozna innen, mivel sem anarchista antropológusra, sem korai „poszt-szocialista” analízisre nem kíváncsi az amerikai indiánokról, kihívóan föl kell hívni a figyelmet arra: korunk új társadalmi mozgalmi, civil ellenállásai, dacos antipolitikai vagy zúzó hatalomkritikai narratívái roppant sokat köszönhetnek a kényszerhatalommal élő államok elleni „primitív” ellenállás és precivilizatorikus magatartás-modellek példái-nak. A politikai ideológiák hangos XX. századában, a fejlődés-elméletek és kulturális modellkeresések válság-időszakaiban kiváltképp fontossá válik az államiság előtti, államiság elleni és állam nélküli társadalmak szerveződésében, állandóságában és megmaradásában főszerepet

játszó egyensúly-keresések komolyan vétele. Mivel a „primitívnek” mondott, valójában csak sikertelenül vagy időlegesen gyarmatosított társadalmak életvilágának harmóniai és rejtett konfliktusai ma már a legtotálisabb demokráciák válsághelyzeteivel szemben is ellenpontot kínálnak, legalább megfontolandóként érdemes figyelembe vennünk a kényszer nélküli politikai rendszerek esélyeit. Clastres a „nem-kényszerítő” politikai rendszer, a reprezentatív hatalom békecsináló és harmónia-kereső funkciója felől tekinti e gyarmati világok népeit, s az indián kultúrákban eltöltött másfél terepkutatási évtizede alapján alátámasztja azt is, hogy lehetséges (mert létezik!) olyan társas létmód, melyben nem a gazdasági haszonnak totálisan alárendelt munkamegosztás a meghatározó, s főképp nem az életvilágot destabilizáló külső erőknél megfelelő adja a létideológia legfőbb hivatkozási szempontját. Hanem valami más, amely nem szimplán valami „emberevő barbárság”, esetleges genocídiumra törekvés elve, s nem is egyszerűen a térbeli kiterjedés, a hódítás vagy anarchikus hatalomkoncentráció modellje.

8.

Persze, szóba sem jöhetne, hogy mondjuk „politikai tünemények iránt érdeklődő olvasóknak” ajánljuk ezt a munkát...! A politikai antropológia iránti érdeklődés a magyar nyelvterületen (elnagyoltan számlálva) legalább két tucat embert érdekel valamilyen szinten. Több olvasót ennek alapján szinte nem is remélhetne ez a kötet... Azonban, ha kissé a belső tartalmaira is fókuszálunk, akkor a dél-amerikai esőerdők indiánjai már egy nagyságrenddel nagyobb olvasó-számot számot adnának, a hatalom természetrajzát politikai térben érdeklődéssel figyelő politológusok már újabb nagyságrendet képviselnének, s további – egyre szélesedőnek tetsző – táborot képviselnek a politikatudomány, az államelmélet, a politikai filozófiák, a fejlesztéspolitikák, a lokális világok, helyi társadalmak, civil mozgalmak iránt érdeklődők. Politikai pszichológia, konfliktus-kutatások, önkreatív társadalmi esélyeket keresők, a civilitás és civilizáció különböző szintjeit belátni hajlamosak, államérdek és hatalmi státuszharok elemzésére készek, csoportkonfliktusok természetrajzát belátni hajlamosak, civilizációk és „alulcivilizáltak” világait szembeállítani törekvők, az erőszak lélektanára fogékonyak, vagy akár csupán az egyetemes etnológia értékei iránt érdeklődéssel nyitottak mindösszesen már igen nagy tömegben létezhetnek. Nos, e kötet Nekik szól, alapkönyvtárunk része lehetne, még ha adott esetben csak analógiás értelmezés, példatár, esetgyűjtemény-értékkel kínálhat tanulságot, akkor is. Mert jelentősége és jelentése magában a „korszerűség” és „időtlenség”, modernitás és „primitívség”, „haladás” és „elmaradás” kontrasztjában fogalmazható meg, ami pedig mindennapos agyalásaink tárgya, eszköze, érvrendszerünk bázisa szokott lenni, párban vagy szemben „A Hatalommal”, kontrasztban „az Állammal”, hierarchiában az egyénnel, ideológiákban „a néppel”. Vagyis hát, még mielőtt a kötetről tartalmi ismertetőt vagy vázlatos közlés-kivonatot adtunk volna, a két tucat potenciális olvasótól simán eljuthattunk a sok tízezres olvasótáborig, ami alkalmasint hangsúlyosan erős túlzás – de lehetséges értékterét ne csupán én jelöljem ki, hanem tán majd maga a tudományos- vagy közérdeklődés megnyilvánulása...! Utóbbi felől viszont kételyem sincs: megérik majd a mű a szélesebb közfigyelem és az értelmezések, idézések, hivatkozások felhasználói világa számára is.

9.

Clastres még úgy vélte: a „történelem nélküli népek” egyben azt is jelképezik, ami az Állam elleni harcuk története.³ S ebben már jelen van nemcsak a hetvenes évek egyetemes néprajzának, etnológiájának korszakos kérdésköre a törzs- és államfejlődés kérdésköreiben, hanem magának a Levi-Strauss követőjeként egyhamar strukturalistává (is) lett Clastres-nak kutatói, az „új antropológia” megteremtésének reményében alkotói oeuvre-jét kiteljesítő alapkérdése, mellesleg egy kvázi-totális szabadságfelfogás is, amely a mindenkori társadalomszervezet és a fölérendelődő intézményrendszer kiegyezés-képességét teszteli, vagy inkább szembeállít ezzel olyan társadalmiságot, mely uralmi fölény és gyarmatosító akarat nélkül (helyett) kívánja egyéni termelési szereplőit valamely dinamikus együttműködésben, önkéntes társulásban és öngazgatási autonómiában látni.

10.

A tanulmány- vagy esszékötet világosan mutatja, hogy Clastres „benne élt” kora társadalmában, ugyanakkor „szemben állt” ugyanezzel, mint a *Vad etnográfia* című bevezető tanulmányában bemutatott, janomamik fogságába került fehér leány, aki szabadulását követően az indián társadalom „belülről leírását” vállaló könyvében beszélte el tapasztalati tudását,⁴ s éppúgy,

mint a kötet végén *A vad harcos nyomorúsága* című esszében,⁵ amelyből kiviláglik, hogy a hivatásos harcos státusz birtokosa nemcsak elismerést és legitim szerepkört, önbecsülést élvez, de a teljes társadalommal való viszonyához hozzátartozik a „cserefolyamat” végeredménye is: a harcos szükségképpen halála, vagy a csatamezőkön, vagy társadalmi szerepfunkciója fenntarthatatlansága, a közösség egészére veszélyesnek látszó túlhatalma okán.

11. Nem szabadna talán egy szakirodalmi műre koncentrálnó könyvajánlóba tudományos kritériumokat bevezetni, szakmai tolvajnyelvet használni vagy népszerűsíteni. De nemcsak e „bölc” vagy közkeletű tiltásnak áll ellent ez a kötet, hanem az olvasói kritikának, rideg távolságtartásnak, „objektív” szemléletű recenziós közönynek is. Egyfelől azért, mert szöveganyaga valóságos irodalmi értékkel és sűrűséggel, a legjobb francia esszéirodalom hagyományaival, a tudományos ráébredések tényeken túli intimitásainak ismertetésével telítettek, vagyis nem pusztán beavatják az olvasót, hanem valóságos „szerzőtársat”, értelmező partnert csinálnak belőle. (Te gyűk hozzá, a kiváló, valóban lenyűgözően olvasmányos és szikrázóan hiteles fordítások ehhez nagyban hozzájárulnak!) Másfelől, ha lehetne illet kijelenteni: a kötet címében rejlő direkt utalás az „archeológiára” nem pusztán a múlt feltárása a jelenre maradt leletek, régészeti felfedezések ürügyén, vagy az ezekből megfejthető-kibontható-feltételezhető jelentéstartalmak és közlésterek leíró felhasználása. Hanem maga a létezés régészete, az emberi társadalmak egyik legősibb fegyvertárának, az erőszaknak középpontba állításával. S a harmadik, ami miatt izgalmas politikai, politika-filozófiai, társadalomtörténeti és erkölcskritikai tónusa is megragadja olvasóját, talán nem is más, mint a személyes részvételen alapuló tudás-gyűjtés, a résztvevő megfigyelésen és elemzésen gyarapított tudás összegző felmutatása, a tradíciók és szabálykövetési modellek indián kultúrákban (guajakai, guarani, csulupi, acsé, janomami, stb.) értelmezhetővé váló és modern társadalomtudományba illeszkedően tanulságossá tett körképe.⁶ Ennek elemeit gyűjtve és tanulságait összegezve Clastres a francia társadalomtudományi oktatás híresen kiváló alapintézményeiben szerezte meg kutatási alapjait, tanítványul szegődött a legelesebb francia etnológus, Claude Lévi-Strauss mellé, s Amazóniában, az Orinoco mentén, a guaranik és guajakik között Paraguay-ban, a csulupik között Bolíviában, Jacques Lizot-val a janomamik körében, majd Brazíliában a guaraniknál végzett terepkutatásaival is az őshonos indiánok egyik legismertebb szakértőjeként, majd a politikai antropológia tudásterületének egyik első kidolgozójaként híresült el.

12. Clastres még *A társadalom az állam ellen* kötetében szembesítette olvasóit nemcsak az állam intézményét az egyetemes fejlődés egyik csúcspontjának tartó, s az evolucionista felfogásokban érdekelt (leginkább amerikai etnológiai) érvelések ellentmondásaival – nevezetesen azzal, hogy ez nem volt cél sosem, s a politikai antropológia épp attól kaphat létjogot, hogy kimondhatja a kényszerítésre képtelen, vagy „nem-kényszerítő” állam és a „primitívnek” titulált törzsi világ államtalan szerveződésmódjának magasrendűségét –, de megállapításai szóltak arról is, hogy a primitívnek mondott társadalmak mindig fundamentálisan egalitáriusak, nehezítik az anyagi fölösleg és ebből adódóan a társadalmi egyenlőtlenségek megteremtődését, számos későbbi alapkutatói irányzat fő kiindulópontjává váltak. Ezzel ugyanis elvitathatóvá tették a marxista antropológusok ama teóriáit, melyek szerint a primitívek nyomorúságban élnek és társadalmi rendszerük felbomlása a jelentős táplálékhiánynak tudható be, mely miatt háborúzni kénytelenek és az osztálytársadalom felé indulnak el determináló összhatások okán. *Az erőszak archeológiájában* további számos teoretikus és eseti példát is fölhalmoz ennek az archaikus életvilágnak egyértelmű létjogáról, sőt előnyéről és hasznáról is. Az „ellen”-teóriával egyben az egyenrangú egyének közötti parancsolási viszonyt és engedelmeskedési kényszer szükségességét is elvitatja, az uralom archeológiai mélyrétegeiben pedig a gazdaságilag még alá nem rendelt és erőszakkal kívülről még el nem nyomott népekről-népcsoportokról szól. Maga a szólás módja is emberközeli és közvetlen, s a kutatói szerep, a belátás és megértés eszköztára pedig példás Clastres esetében. Az elsődleges társadalmi szerveződésmódok (horda, törzs) belátásai és interpretációi szerint nem olyanok, amelyek „még nem fedezték volna föl az Állam mindenhatóságának fontosságát”, hanem épp olyanok, amelyek ezt nem is kívánják fölfedezni és politikai rendszerükben az uralomviselő/ alárendelt kettősségét sem óhajtják megvalósítani, intézményesíteni. Mondhatnánk úgy is: intézményesítették a nem intézményesítés elvét, s a jel-

lemző vonás inkább a főnökség békefenntartó, segítő, a lehető legjobb feltételeket teremtő szerepkörének hangsúlyozása, amely munkamegosztásban, s nem profithasznót remélő termelékenységben teljesebb ki. Ebből a szempontból például a folytonos harcban álló törzsi népek, amelyek életviteli és megélhetési stratégiája az állam- vagy osztály nélküli állapot fennmaradására irányul, a maguk kis csoportlétszáma, az életviteli állandóság és a centrifugális hatások, csoporton kívüli befolyások csökkentése érdekében az „osztatlanságot” kell fenntartsák, hordaközösségi autonómiájukat és etnokulturális másságukat védekezéssel kell biztosítsák, s mindezzel nem éppen a háborúzást kívánják fenntartani, hanem a belső/külső ellentmondások csökkentésében kell hatékonyak legyenek. Az alkalmanként mégiscsak elkülönülő vezetői csoport ezért mintegy a társadalmi feszültségek eliminálásában érdekelt inkább, semmint a struktúrát kényszerekkel meghatározó gátak vagy konfliktusok bomlasztó hatásainak érdekelismerő kihasználásában. A mindezek során kialakuló „vademberi” mi-közösség (in-group, groupe d'intérêt) a kívülről kényszerítő bomlasztás és a belülről is feszítő szereptulajdonítások közegében ki kell alakítsa a harcosok körét („kasztját”), amely viszont abból áll, hogy mi-közösség egyes tagjai individuális szereplőkké válnak, egyedekké változnak át, s mint harcosok sose békelhetnek meg senkivel, életükben férfiúvá növekedésük kezdetétől egészen halálukig folytonosan küzdeniük kell. Sőt, a szerepfunkció elmegy egészen odáig is – ami a „vad harcos nyomorúságának” pszichés terheltségen felüli velejárója lehet –, hogy egyes csoportokban az ellenség fogságából megszökött harcosokat sem fogadják vissza, amivel lényegében halálra ítélik őket. E sorsválasztás és szereptulajdonítás azután kihat nemcsak a belső erőviszonyokra, korosztályi szerepekre, családfunkciók teljesülésére, de a törzsi csoport egész berendezkedésére is. Clastres könyve, az etnocídium, a hatalomviselés, a háború és a harcosok szerepkörének szentelt tanulmányai ezt a komplex közeget világítják meg korszakos fölismerések és empirikus leírások révén.

13.

Mindezekről Clastres a bensőséges és szinte intim hétköznapiaságú események és szimbólumhasználatok hosszú során vezet a felismerésig bennünket. A kötet első írásában (*Vad etnográfia*) az indiánok fogságába eső keresztény lány húsz évig, két férj mellett és számos gyerek születése után megismerteti a kutatókkal a vad törzsi norma- és szokásrendet, amikor kilépve a törzsi létből, egy hosszú és őszinte interjúban elmeséli egész addigi életvilágát. Ez az émikus/étikus egyszerre látás, amely roppant módon megfelel az antropológus kutatói szerepköréhez, normáihoz, erkölcséhez és megismerői céljaihoz kapcsolódó elvárásoknak is, Clastres szerint valamiféle tojásban rejlő titokvalóság belátásához hasonlít, melyről feltörés nélkül nem lehet elmondani, milyen belülről... Ezután még kitér e hasonlat mentén az etnokannibalizmus, a sámánizmus és a hatalom indián fogalmának kérdései felé, hogy megállapíthassa magáról a tudásról, amit az antropológusok vizionálnak: „Az antropológia teljesen vakon (vagy talán egyszerű struccpolitika volna ez?), valami homályos bizonyosságtól vezetettve elsiklik egy olyan terület felett, amelyet lehetetlenség meghatározni a szellem, lélek, test, ekstázis stb. fogalmi mentén, de amelynek középpontjában nem más áll, mint a Halál: az teszi fel az utolsó, csúfondáros kérdést” (18. p.). Akár az Élet, akár a Halál teljesség értékű mibenléte örök alapkérdés a kutató számára, de ennek komplex mivoltáról, a lét küzdelmeiről, a csoportok egymás közötti harcáról, és a dél-amerikai törzsek közötti ellenségeskedés erősödéséhez vagy megoldásmódjaihoz szükséges tudástól csak akkor juthat el a bizonyossáig és rész-ismeretekig, ha a hatalom mint szakralitás, a béke és a viaskodás mögötti kérdések (csereviszonyok, területbirtoklás, megélhetési feltételek, konfliktusmegoldási rutinok, stb.) a megismerés során kibomlanak ilyesfajta vallomásokból, mint az említett indián asszonyé. „A primitív társadalom dúsan burjánzó életével összevetve ugyanis a tudós beszéde inkább emlékeztet egy olyan ember hebegésére, aki nemcsak dadog, de tetejébe még félszemű is... ..tologatjuk a jelentéseket, amelyek a feljűk irányuló minden lépésünknél egyre arrébb csúsznak... /ezáltal/ a tudomány nyelve megmarad a Vadakról, de nem a Vadak által folytatott diskurzusnak” lesz részévé. Hozzájuk hasonlóan nekünk sem sikerült kivívunk a megkettőződés szabadságát, hogy itt is legyünk, meg ott is, méghozzá úgy, hogy ne veszítsünk el mindent egyszerre, valamiféle senki földjén találva magunkat. Egyikünk sem bír azzal a tudással, amely teljessé válása esetén szép csendben meg is semmisülne” – ahogyan az egyik helyi főnök, mikor rádöbbsent, hogy már tisztelői körében „többé nem minősül főnöknek, inkább a hősi halált választotta” (20-22. p.).

14.

A megismerő technikák, a helyi életmód és értékrend számos további érzékletes bemutatása és tanulságos elemzése útján vezet be Clastres (mint kutató és oktató szerző) a „vad” társadalmak, indián helyi kultúrák mélyebb és mélyebb rétegeibe. Kötetének minden példázatát, „tanulsgát” nem lehet ide-idézni, s nem is a „poén” citálása lenne célom, mint inkább az önmagára is reflektálni képes tudós munkájára fölhívni a figyelmet. Ahogyan az etnocídiumról ír (31-46. p.), a hatalom funkciójáról a primitív társadalomban (47-56. p.), az erőszak és a háború viszonyáról a vadaknál (57-114. p.), vagy a primitív férfi mint harcos teljesség értékű szereprendszeréről (115-164. p.), végül a törzsi világban a harcos mitológiai reprezentációiról (165-174. p.), mintegy kiegészül a kutató-gyűjtő-okostojás fehér ember és a bennszülött viszonyának szinte humoros parafrázisával (23-30. p.), ahol villanófényt kap a büszke turista együgyűsége és a helyiek leleményessége, ezzel is mintegy árnyaltan és példázatosan illusztrálja, miképpen vagyunk képzelt nagyságunkban is kicsinyek a kicsinységükben is óriási indiánokhoz képest. Tudásunk, „rabolt” ismeretkincsünk, fölfuvalkodott fogalmi apparátusunk és egész értékrendünk szánalmasan lekezelő tud lenni a „primitívnek” tekintett világok lakóival szemben, miközben épp az Ő teljes világuk rejtettsége és rétegzettsége nem is tudhat föltárujni efféle ráközelítésekkel...

15.

Mértékadó és választékos minőségű nemcsak Clastres kutatói érzékenysége, elemzőkészsége, tematikus tájékozottsága és elbeszélő rutinja, de mindemelllett a szaktudomány tényleg egyik kiváló kutatójától egy valóban válogatott kötet áll össze ebből a hat írásból. A Qadmon Kiadó további kötetei is ugyanilyen árnyalt, önreflexív világok felé viszik az olvasót, ezért sorra is kerítjük majd még további kínálatát. Addig azonban, míg Cioran, Sade Marquis, Casanova vagy Deleuze művei is olvasásra kerülnének, javasoljuk a társadalomkutató szakma őszinte érdeklődése elé Pierre Clastres viselkedésarcheológiai, kultúrakutatási és prepolitikai világokat megjelenítő művét.

JEGYZETEK

1 Erről a talán összesen két hazai referenciából az egyik, újmarxista osztályvita aspektusából Clastres munkásságát értékelő beállításról lásd a Részeg Hajó weboldal áttekintő tanulmányát: <http://www.reszeghajo.eoldal.hu/cikkek/reszeg-hajo--uj-sag-a-meghaladva-tagadasert-a-kommunizmusert/reszeg-hajo-4.-szam--uj-sag-a-meghaladva-tagadasert/az-eroszak-archeologiaja--pierre-clastres-konyverol.html>. Lásd továbbá Váradi Róbert rövid méltatását a kötetéről: <http://magyarnarancs.hu/konyv/perpetuum-horribile-99641>

2 Lásd még ehhez Hugo Nadin rezüméjét: <http://hugo.nadin.free.fr/univ/exos/clastres.pdf>.

3 <https://archeocontreletat.wordpress.com/category/pierre-clastres/>

4 Az eredeti megjelenés: Clastres 1969.

5 Eredeti közlés: Clastres 1977a.

6 Clastres 1963 és 1974 között kutatott dél-amerikai indiánok között, ezekből a terepmunkáiból állította össze köteteit (Clastres 1972; 1974a; 1974b; 1977b; 1980; 1992), s közben 1974-től Tudományos Kutatások Nemzeti Központja (CNRS) munkatársa, valamint 1975-től kutatás- és tanszékvezető a párizsi École Pratique des Hautes Études-ön.

IRODALOM

CLASTRES, PIERRE

- 1969 Une ethnographie sauvage (A propos de Yanoama). L'Homme 9(1): 58–65.
- 1972 Chronique des indiens Guayaki. Paris: Plon (collection Terre Humaine).
- 1974a La Société contre l'État. Recherches d'anthropologie politique. Paris: Éditions de Minuit.
Internetcím: <http://www.histoirebook.com/index.php?post/Clastres-Pierre-La-societe-contre-l-etat>.
- 1974b Le grand parler. Mythes et chants sacrés des Indiens Guarani. Paris: Editions du Seuil.
- 1977a Malheur du Guerrier Sauvage. Livre 2: 69–109.
- 1977b Archéologie de la violence. La guerre dans les sociétés primitives
- 1980 Recherches d'anthropologie politique. Paris: Editions du Seuil.
- 1992 Mythologie des indiens Chulupi. Louvain – Paris: Peeters. /Bibliothèque de l'École des hautes études, Section des Sciences Religieuses, 98./